

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.— VIDEM, 1. - 15. SEPTEMBRA 1952. Leto III. — Štev. 48
UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Za pravičen sporazum

V zadnjem času se zdi, da se razvija mednarodni položaj na tak način, da daje novo upanje tudi beneškim Slovincem. Zdi se namreč, da skušata obe sosednji državi odpraviti vse ovire, ki se stavijo na pot prijateljskega sodelovanja in ki so v škodo tako eni, kakor drugi. Italija in Jugoslavija sta državi, ki imata takšen gospodarski ustroj, da se medsebojno izpopolnjujeta, ter se koristijo ene države skladišč s koristmi druge. Na eni strani imamo zelo gosto naseljeno prebivalstvo, na drugi pa velika naravna bogastva, ki čakajo, da bi jih izkoristili s skupnim delom ljudi in strojev. Na eni strani prevladuje industrija, na drugi pa kmetstvo in rudarstvo.

Vsekakor pa si ne želimo, da bi prišlo do kakšnih sporazumov na škodo tretjih in zlasti, da bi ne bili ti tretji prav mi. V tem oziru so nas že marsikaj izučile izkušnje iz preteklosti.

Ko so sestavljali mirovno pogodbo z Italijo, niso v njej nikjer izrecno omenili beneških Slovincov in njihovih narodnostnih pravic. Res da imamo tu člen 15, v katerem se govori o precej nejasni obliki o splošnih pravicah narodnih manjšin, ki živijo v Italiji, vendar pa se niti to ni praktično izvajalo v korist slovenske narodne manjšine v Italiji, zlasti pa ne kar se tiče beneških Slovincov.

Nimamo tukaj namena delati kakšne čitke glede na preteklost, bodisi o tem, kar se je delalo med vojno ali o postopku italijanske politike nasproti nam. Nečemo niti ustvarjati kakšne razlike med državo zmagovalko in poraženo imperalistično državo. Hočemo se omejiti in govoriti samo o sedanjem dejanskem stanju v luči naravnega prava.

Sporazum med obema državama lahko postane učinkovit samo, če se pride do njega s pravilno ureditvijo vseh spornih točk, ki še obstajajo med obema državama. Le če bo sporazum dosežen na ta način, se ne bodo več o prvi priliki pojavili spori in očitki, ki bi bili še hujši od prvih. Zato je potrebno, da se v sporazumu med obema državama prouči tudi naš položaj, da se upošteva dejstvo, da živi v naših krajih več desetisočev Slovincov, ki nimajo niti najosnovnejših državljanških pravic, čeprav so dejansko italijanski državljani, delovni in lojalni. Zato imamo pravico, da se postopa z nami kot s posebno etnično skupino, ki živi v sklopu države druge narodnosti.

Vsaka rešitev ali sporazum, ki bi tega ne upoštevala, bi bila samo škodljiva. Če kdo misli, da se lahko doseže sporazum med tema dvema državama s tem, da se žrtvuje na oltarju prijateljstva ljudstvo Beneške Slovenije, je v zmoti. Tako dejanje bi bilo nasprotno pravici in torej obsojeno na neuspeh, ker pravica koncem koncev vedno zmaga. Tako vidimo, da princip narodne svobode triumfirata tudi na bližnjem Vzhodu, proti volji kraljev in velesil.

Takšno zapostavljanje in nepriznavanje narodnostnih pravic bi vedno viselelo nad sporazumom kot grozeča senca in bi klicalo po maščevanju. Na tak način doseženi prijateljski odnosi, bi bili takorekoč vsiljeni. Tako na eni, kot na drugi strani, ne bi mogli žveti v miru, ker bo ljudstvo Beneške Slovenije še vedno nadaljevalo z borbo, kakor se je borilo doslej. Borilo pa se bo, dokler ne bo končno zmogla pravica, tudi če si Italija domišljuje, da bo s časom uspela raznaroditi vso našo pokrajino s tem, da nam vsili italijanski jezik in da vgaša naše otroke že od prvih let v italijanskem nacionalno-socialističnem duhu. Borba se bo nadaljevala tudi če ne bodo upošte-

vali mirovne pogodbe, ki jo je podpisala poražena Italija.

Kot smo že rekli, želimo tudi mi, da pride do sporazuma. Toda ta sporazum mora biti pameten, biti mora tak, da bo dal našemu ljudstvu možnost svobodnega življenja in razvoja. Italijanska vlada naj nikar ne računa, da bi bil uspešen nek sporazum, ki bo potisnil v pozabo desetisoče Slovincov, njenih državljanov, ki so preganjani in kateri še vedno nimajo najosnovnejših demokratičnih svobod.

LIPO STUJ

Ob koncu šolskega leta, ko otroci odhajajo na počitnice, je navada, da pošljajo pozdrave svojim učiteljem. Tako se je zgodilo tudi letos med učenci v Beneški Sloveniji. Ob koncu šolskega leta je marsikateri učenec prišel za pero in poslal svojemu učitelju ali učiteljici razglednico s pozdravi.

Slučajno nam je prišla v roke neka takšna razglednica. Na videz nič nenavadnega. Običajna voščila, poslana priljubljeni učiteljici. Toda pod znamko je bilo skrito majhno iznenađenje.

Preden nadaljujemo moramo pojasniti, da je med našim preprostim ljudstvom običaj, pisati v tisti mali pravokotnik, ki ga potem zakrijejo s poštno znamko. Ta način uporabljajo zlasti mladi zaljubljenici, ko si izmenjujejo svoje prve ljubezenske razglednice. Na razglednici so zapisane običajne fraze, toda pod znamko povedo kaj več. Če dekle ne misli na mladeniča, se tudi ne briga, da bi šla pogledati, če je kaj zapisano pod znamko. Toda če tudi ona čuti ljubezen do njega, tedaj previdno odstrani znamko v upanju, da bo našla tam nekaj, kar jo bo razveselilo. Le v takem primeru besede pod znamko ne pridejo v pozabo.

Tako je bilo tudi pod znamko na razglednici, ki je bila poslana učiteljici Beneške Slovenije, nekaj zapisano. Neokretna otroška roka je zapisala tam dve besedi: »Lipo stuj«. Tako je učenec želel svoji učiteljici najprej dobro svoje počitnice in želel ji je to v svojem materinskem jeziku, v katerem se najlažje izražajo misli in želje, ki so iskrene in prihajajo iz srca.

(Omenimo naj, da je bila učiteljica opozorjena, naj ob prejemu razglednice pogleda tudi pod znamko).

Zakaj je bilo to voščilo, pisano v slovenskem jeziku, skrito pod znamko, čeprav je bilo slično kot voščilo, ki je bilo napisano na vidnem mestu na razglednici? (To skrito voščilo je bilo seveda za-

Za letošnji Veliki šmaren smo imeli posebno hudo vročino. Zato je bil po vsej Italiji velik dotok turistov in izletnikov k morju in v hribe, da bi tam v prijetnem hladu prebili nekaj dni počitnic. Tudi iz Vidma, Gorice in Trsta je velika množica meščanov iskala osvežila po gorskih dolinah.

Naše doline so sicer imele tiste dni precej izletnikov, vendar pa njihovo število niti zdaleč ni bilo tako veliko kakor v Karnji, kjer je bilo z njimi vse natrpano. In vendar bi naši kraji zaradi svo-

pisano v pravopisu kot ga je zmožen deček, ki nima niti deset let in ki je prisiljen obiskovati samo šolo z italijanskim učnim jezikom).

Verjetno je zapisal učenec ti dve besedi na skrivno mesto iz strahu, da bi drugi ne opazili to dejanje, ki je po trditvi učiteljstva graje vredno, ker je tako voščilo pogrešeno ne samo slovnično in oblikovno, ampak tudi... jezikovno.

Toda z voščilom v svojem materinskem jeziku je hotel napraviti otrok v resnici dobro in iskreno voščilo, ki ne bo samo nekaj konvencionalnega, kot je vsa tista vzgoja, ki jo vcepljajo našim otrokom v italijanskem jeziku in je zato abstraktna, ter ne pride do srca in do razuma našega ljudstva.

Tudi vsi drugi učenci so napravili tako. Vsi otroci so se sporazumeli, da bodo napravili veselo iznenađenje svojim učiteljem. Ne moremo sicer reči, če je bilo za učitelje tako iznenađenje res veselo, ker si težko predstavljamo, da bi taka voščila ugajala komu, ki proti vsakemu principu apolitičnosti šole razdeljuje med učence listič, ki je pisan v italijanskem jeziku in ki ima namen boriti se proti našemu prizadevanju ter je prenatrpan z nacionalističnim strupom.

S tem, kar smo zgoraj povedali, pa nismo hoteli reči, da po naših dolinah ne obstajajo spisi v slovenskem jeziku. To, kar so pred kratkim napravili vsi učenci neke italijanske šole v naših krajih, je vsekakor zgovoren primer. Predvsem je vsekakor zgovoren primer, predvsem je dokaz, da se materinski jezik ne izgublja, čeprav vlada neče poskrbeti in dovoliti, da bi se naši ljudje naučili pisati v svojem jeziku. Materinski jezik pa ostane še vedno zasidran v srcu in kadar se hoče zapisati kaj res iskrenega in pristranskega, tako kakor se čuti, tedaj se to zapiše v materinščini. To je vse kaj drugega kot je Mussolini nekoč in kot bi hotel De Gasperi sedaj naučiti naše ljudstvo.

je lege in svojih lepot lahko učinkovito tekmovali z dolinami Karnije.

Predvsem pride tu v poštev njihova lega. Beneška Slovenija leži severo-vzhodno od Vidma v smeri proti Gorici. Zato je mnogo bližja kot katera koli izletna točka v Karniji za turiste iz Vidma, Gorice in Trsta. Dostop vanjo ni samo po eni cesti, kot je to stvar v Karniji, ampak peljejo vanjo številne ceste, v vsako colino po ena. Na ta način se razdeli promet in cesta ne pride zatrpna z avtomobili in drugimi prometnimi sredstvi, ter se s tem zmanjša nevarnost cestnih nesreč.

Tudi privlačnost dolin je izven vsakega dvoma. Tu je obilo zelenja, tu so potoki bogati na postrvih za tiste, ki ljubijo ribolov, tu so studenci, kjer se lahko pobirajo raki. Tudi za lovce je ta predel vabljiv, saj je precej bogat na divjačini, čeprav se je njeno število v zadnjem času znatno znižalo.

Poleg tega pa imamo tukaj še to posebnost, da živi po naših dolinah mirno prebivalstvo, ki pa ima drugačen jezik in drugačne običaje, kakor prebivalstvo po drugih deželah Italije in ima tudi svoje folkloristične značilnosti, ki vzbujajo zanimanje turista.

Če že imamo vse te prednosti, zakaj se potem pri nas turizem ne razvije v večji meri?

Predvsem manjka pri odgovornih krogih volja, da bi se razvil turizem v to smer. Zato niti z najmanjšim ukrepom nečemo valorizirati podzemskih jam pri Zavrhu, ki bi lahko v sedanjih razmerah nadomestile Postojnsko jamo. Tako se ničesar ne ukrene za ureditev in izboljšanje cest, ki peljejo v naše kraje. Predvsem pa se ničesar ne stori za primerno turistično propagando.

Iz navedenega moramo sklepati, da oblasti ne vidijo rade, da bi prišlo do turističnega razvoja v Beneški Sloveniji. Vzrok za to bi bil, ker bi s takim razvojem prišlo v doline Beneške Slovenije vedno več ljudi, ki bi se lahko na lastne oči prepričali, da običajni jezik v teh krajih ni italijanski, ampak neko slovensko narečje. Tudi bi se vsi ti ljudje na lastne oči prepričali, kako zapostavljena je naša narodna manjšina. Zato skušajo odvrniti dotok turistov v te doline, da bi potem ljudje še vedno verjeli to, kar jim servira demokracijska propaganda.

Ta primer nam zopet jasno pokaže, kako nacionalistična miselnost italijanskega imperializma povzroča spore in nesoglasja med narodi in je vzrok gospodarskega nazadovanja nesrečnih narodnih manjšin, ki živijo pod njegovim ckriljem.

Tam, oh tam so bratje,
tam so sestre mile,
ki so me iz spanja
dolgega vzbudile

IVAN TRINKO

PRI NAS IN PO SVETU

STAVKA VOJNIH INVALIDOV — Pri bližnjem 300 vojni invalidov je stavkalo tri dni na svojem sedežu v Rimu. Policijske sile so obkrožile zgradbo, ki je v središču mesta in niso dovolile nikomur pristopa. Vojni invalidi so zahtevali zvišanje pokojnin.

MINISTER PACE V FURLANJI — Ameriški minister za vojsko Frank Pace je prišel v Italijo in se sestal z obrambnim ministrom Pacciardijem nato je z letalom prišel v Furlanijo, kjer je prisostoval vajam italijanske vojske. Na kraju se je pa zadržal samo štiri ure in nato je odletel proti Solnogradu.

ZNIZANJE VOJAŠKEGA ROKA V GRČIJI — Grška vlada že dalj časa proučuje možnost revidiranja načrtov o obrambi, predvsem pa znižanja vojaških sil in skrajšanja vojaškega roka od 30 na 24 mesecev.

OSEM MILIJARD ZA OLIMPIJSKI STADION — Švedski olimpijski odbor, ki upa, da bo lahko v Stockholmu organiziral olimpijske igre leta 1964, je razpisal natečaj za načrte za olimpijski stadion, za 80.000 oseb. Zgraditev tega stadiona bi stala približno 75 milijonov kron (približno osem milijard lir).

SNEŽNI ZAMETI NA TIROLSKEM — Južni tirolski kraji so hudo prizadeti od snežnih metežev. Po hribih je dosegel sneg višino enega metra. Tako zgodnje zime ne pomnijo niti najstarejši domačini.

DIPLOMATSKI ODNOSAJI MED AVSTRIJO IN KANADO — Na Dunaju je bilo uradno razglašeno, da sta se avstrijska in kanadska vlada sporazumeli o urečitvi rednih diplomatskih odnosov in o ustanovitvi poslašttev v glavnih mestih obeh držav.

EKSPLOZIJA V SARDINSKEM RUDNIKU — V pregovorniku blizu Carbonije v Sardiniji je eksplodirala mina, kar je povzročilo, da so se vžgali jamski plini. Pri tej nesreči so izgubili življenje štirje rudarji. Ker so bili rudarji prepričani, da je nesreča nastala tudi zaradi zanemarjenosti varnostnih naprav v rudniku so več dni stavkali in zahtevali, da se takoj pregledajo in izboljšajo varnostne naprave v rudniku.

VELIK USPEH SLOVENSKEGA FILMA — Slovenski film »Kekec« je dobil na filmskem festivalu v Benetkah prvo nagrado v kategoriji filmov za otroke od 9 do 14 let. V italijanskih filmskih krogih kažejo veliko zanimanje za nakup tega filma.

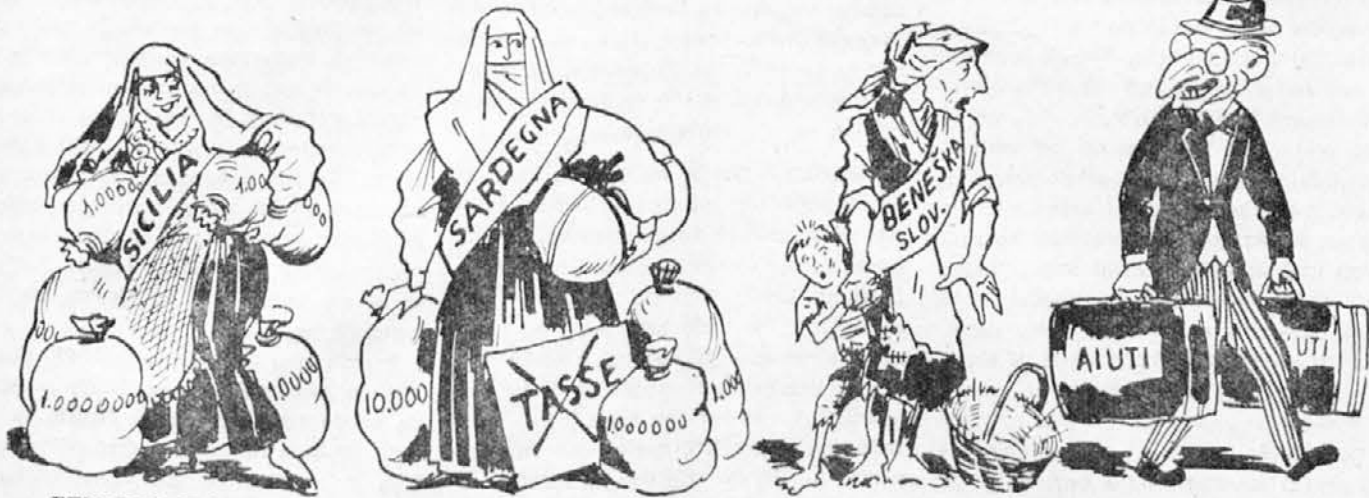
DR. KURT SCHUMACHER UMRL — V Bonni je umrl dr. Kurt Schumacher, predsednik social-demokratske stranke v Zahodni Nemčiji in poslanec zveznega parlamenta. Zadel ga je kap.

MANEVRI V SEVERNI EVROPI — V Severni Evropi bodo od 13. do 25. septembra veliki kombinirani manevri kopnih, mornariških in letalskih sil Belgije, Kanade, Danske, Nove Zelandije, Francije, Holandske, Norveške, Velike Britanije in ZDA.

SEDEŽ JUGOVZHODNEGA POVELJSTVA ATLANTSKEGA PAKTA — V štatu Atlantskega pakta v Parizu so uradno objavili, da je turško mesto Sürna izbrano za sedež sil Atlantskega pakta za jugovzhodno Evropo. Verjetno bo tam tudi središče zaveznih letalskih sil.

TEHNIŠKA POMOČ VELIKI BRITANII — Velika Britanija je prejela od ZDA po programu vzajemne varnosti 350 tisoč šterlingov za znanstveno raziskovanje. Ta znesek bodo porabili za proučevanje elektronskih naprav v kovinski proizvodnji. Menijo, da bodo te naprave znatno izboljšale in pocenile industrijsko proizvodnjo.

Beneški Sloveniji zadostuje naziv „Italianissima“

BENEŠKA SLOVENIJA: Zame gospuod, ki sem narbuj potrebna u Italiji, al' ne bo nobedne pomoči?
GOSPUOD: Sa vi sta Italianissima an tiste vas zadost pita. Pomuoć muoram dat tistim, ki so samo Italijani.

REZIJA

Letošnje leto je za našo dolino zares usodno. Pozimi so snežni zameti in plavovi napravili zelo mnogo škode, sedaj v poletju pa delajo škodo hudi nalivi in nevihte. Meseca avgusta je bila pri nas tako huda nevihta, da je že več let ne pomnimo. Reka Rezija je zelo narasla in je odnesla s seboj, ker je preplavila bregove, več skladovnic drv, ki so bile tam pripravljene za prodajo. Računa se, da je voda odnesla približno 400 stotov drv.

Tudi ceste so utrpeli precejšno škodo, ker jih je naliv popolnoma razril in je bil zaradi tega na večih krajih prehod z vozil onemogočen. Na cesti, ki vodi v Rezijuto so se tudi utrgali plazovi.

Pridelek je skoraj ves uničen. Kmetje nje njevice že itak rode slabo in po večkratnih nevihtah je ta uničila še to kar bi sicer mogli pridelati.

Zaradi nenadnega padca temperature je tudi letošnji tujski promet pokvarjen. Mnogi letoviščarji, ki so nameravali ostati pri nas tudi septembra, so predčasno odšli. Torej vsi naši predvideni dohodki so splavali po vodi zaradi neviht in zato se nam obeta trda zima kot še nikoli.

BELI POTOK — Ni dolgo od tega, ko so pričeli popravljati naše šolsko poslopje. Naša šola je bila zgrajena takoj po prvi svetovni vojni in od takrat ni bila nikdar popravljena in zato je bila res v že obupnem stanju. Kakor je razvidno iz načrtov in iz že napravljenega dela, bodo vse prostore popolnoma preuredili in pravijo, da bo po končanem delu naša šola ena najbolj modernih zgradb v naši občini. Vsi smo zadovoljni, da se bodo odšle naši otroci učili v lepih prostorih toda pri vsem tem vidimo še eno pomankljivost in to je vprašanje stanovanja za učitelje. Pri nas učijo tri učiteljice in vse tri stanujejo skupaj v mali sobici, ki ni niti primerna za stanovanje. Ta sobica, kjer bivajo, je bila prvotno namenjena za šolsko drvarnico, ker pa v naši vasi ni sob na razpolago, ki bi jih mogli oddati učiteljstvu, se morajo pač zadovoljiti s tisto zatohlo sobico.

Če je država namenila že toliko denarja, da se bo izboljšalo šolsko poslopje, bi lahko rešila tudi problem stanovanja za učiteljstvo, ki je enako važno kakor šolsko poslopje in morda še bolj, kajti v tisti sobici morajo tri učiteljice tudi prenočevati in kuhati.

GORJANI

Fašisti no štampajo tu Vidme dan žurnal, ki on se predstavlja ta pred našimi ljudmi tu očiji koži, kot branilec naših interesu. Te žurnal e posvetil tu njega tim zadnjim numarju kar dve koloni ore čez naš komun an še z nami detaknu, češ, de mi čemo pokazati, ki gorjanski komun on je slovejski zatuo, ki ve pišemo Gorjani na puost Montenars. Po našem mi ve kličemo Gorjani, zak' takoviš e bi simpri kličeni od naših ta starih an zak' usi naši slovejski bratři no poznajo ta pod to ime naš kraj. Uconji ki no te žurnal pišejo no se loži-ta tu glavo, ki usaki on je ospodar pisat-imana tu njega jeziku, takoviš tej, ki so ospodarji Taljani pisati Pers na puost Brjeh. Pers tu našim jeziku o nje poznan, Brjeh pa e poznan po vsej naši zemji. Po svjetu no vjedo kuo smo mi, še če nacionalistična taljanska štampa na bi tjela pokazati drugače.

BREG — Pretekli mesec so tu Barde se spravili usi konsejerji tega komunja za spekat pregledati našo domando za odccepteu od Gorjan an priključiti našo vas bardskemu komunju. Tej, ki to je usjem znano so konsejerji Barda pred mjeseci zavarnili našo domando zavoj tega, ki naš komun o ma maso debite an takoviš če bi naša vas bla priključena Bardu na bi tjela njih bilanco maso obremeniti. A kar so se naši judje zauzeli impenjo, ki no če sami plačati debit, konsejerji Barda so spekat pregledali rječ an to se zdi, ki no če končno nas sprejeti pod njih komun.

BRDO

VIKORŠENI NO BI TJELI PRITI **POD NAŠ KOMUN** — Naš šindik, tu ti zadnji riunjoni komunsega konsej e povjedu, ki na delegacija Viktoršene ne se njemu predstavila za prositi na ime judi te vasi, ki no bi tjeli radi se odccepti od taljanskega komunja an se priključiti našemu. Tej, ki to e znano, Viktoršna na nje deleč od našega komunja an tu nje rapuarte z Cento, ki to e center naših vasi, na naš pasac skuozdre naš komun.

Če to e voja Viktoršene priti pod naš

komun, zak' Tajpana za te judi na e maso deleč, mi ne moremo družega koj pomati inicijativi. Bi tjeli pa rado povjedati našemu komunskemu konsej, ki no bi muorli prej vidati sistemacijon Brega, ki to je že jlet, ki on se touče za priti pod bardski komun.

NJIVICA — Pred kratkim e naš komun deliberou za narditi no novo hišo, blizu komunsega oficija za impjegade. Graditeu nova hiše na rientra tu programa piana Fanfani, ma tej, ki smo čuli, so že obrjetli te parve difikoltadi. Zatuo naj boju mjerni naši impjegadi, zak' hiša zanje to more biti, ki no če jo narditi čez kake deset ljet.

Rječ na stoji takole: konsejerji Barda an Zavrha no majo šperančo, ki komun on če biti spekat prenešen tu ki e bi prej, zatuo oni no bi tjeli jo na dougo ulačiti, za hišo narditi tu Barde. Intant za taboto no če riščati, ki piano Fanfani on če finišati njega fonde an takoviš to ne bo hiše ne ta na Njivici ne tu Barde.

TER — Štampa an radio no saldo djelajo propagando, ki kar to obrenče po njivah an senožetah neeksplozirane bombe, to avizej hitro najbližje karabinjerje, zak' no teli prevedajta avizati spečjaliste, ki no tuo poberita. Par nas takih bomb to se puno obrenče po senožetah an to nje dougo od tega, ki naš vaščan Vito Kulino, tu kraju Dubja e obrjetou neeksplozirano granato. Kulino e soboto povjedu karabinjerjam, ma tezejel so se roke umili an povjedali, ki ta kraj on ne spada ta pod njih okrije. Takoviš e muoru Kulino se drugim obarniti od tikerih e mou sikuracijon, ki granata na če biti pobrana. Dua mjesca so pasali prej, ki so paršli artificjerji neeksplozirano granato pobjerat.

Zatuo ve uprašamo autoritadi, ki tu takih rečjáh no hitro uzomita provedimente, za impediti nesreče, ki par nas no njeso pred ljeti mančale. Soudadje, ki no hodijo usako ljetu tirje an mandjevre djelati tu naše kraje no puščajo po

TAJPARA

U kratkem čemo mjeti našo gozdarsko kooperativo

Dobri inicijativi naj usi naši gozdarji pomagajo, zak' samo s kooperativo no če mjeti stalno djelo

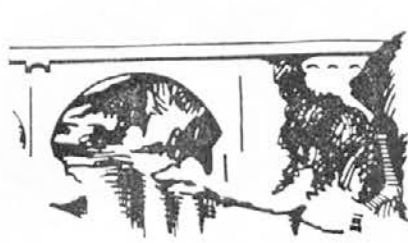
U KRATKEM ČEMO MJETI GOZDARSKO KOOPERATIVO — Skupina naših gozdarskih djeloucu so sklenili narditi u kratkem času gozdarsko kooperativo. Ideja na je zlo dobra, zak' takoviš naši djelouci no ne boju mjeti bizunjo hoditi oku se ponujat za mjeti djelo, ma ne če sami ašte batiti an djelati za suoj kont.

Tej, ki to je usjem znano, tu našim komunse so škuaži usi djelouci gozdarji, ki no djelajo po Karniji an Kanalski dolini pod gospodarji, ki no plačujejo zlo malo. Takoviš, če usi te djelouci no boju organizirani tu njih kooperativo no če mjeti sigurno djelo usako ljetu an njih djelo to če biti plačano ljuše, zak' uodanj on če biti razdeljen med djelouci narent djela, ki so nardili. Take inicijative no meritajo biti pomagane an usi djelouci no bi muorli tu take organizacije stopiti. Naši judje no muorejo se tu glavo lošti, ki samo če no se organizirajo tu kooperative no če mjeti šperančo priti do djela an do zaslužka.

VISKORŠA — Smo zvjedali, ki prede no če organizirati tu naši vasi dan kors, ki no če učiti kako no se pobjerajo zdravilne trave an rože. Lekcije na tjem kursu on je če daržati znani profesor erboristerije Pozzo iz Vidma, an ki on če biti poslan od Inšpektorata od agrikulture. Tale inicijativa na je zlo ljepa an zatuo ve rakomandamo usjem našim judem, ki no pojtá ga poslušat. Ne smijemo uzabiti, ki naši kraji so zlo bogati zdravilnih rastlin an če judje no boju znali pobjerati te trave an rože, no če morjeti se uodinjati ljepe soude. H kursu no morejo priti se učiti žené an možji brezplačno.

DEBELEŽ — Zuan Talpin e umar — Po kratki an hudi boli e umar naš vaščan Zuan Tomažin-Talpin. Ranci Zuan e bi ljepo poznan tu cjelem našim ko-

IZ NAŠIH VASI

njivah an senožetah puno bomb an granat.

MUZAC — Je preteklo že tri ljeta odkar e naš komun naredu prožet za parpejati tu našo vas električno luč an na žalost fin donás to nje blo še neč nareto. Tu usjem votacijonah so partidi šfrutuali tele problem za njih propagando an obečovali nam luč. Kar so mjeli potim naše vode an se s temi usednili na njih stolé, so nas ljepo pozabili an od luči to nje več čuti besjedice. Zatuo Mužčenji no če vjedati drugo ljetu se regulati pred temi judmi, ki no pridejo spekat obečuvat luč za mjeti vode.

TORJAN

SKORAJ TRI MILIJONE ZA NAŠ KAMUN. — Iz Rima so sporočil na naš komun, de je governo stancju za djela, ki bi se muorli narditi po naših vaseh za cješte popravit dva milijona an 811 taužent lir. Troštamo se, de boju hitro začel z djelam, ker je puno djelucu, ki čekajo, de bi se mogli zaslužiti kruh.

SV. PETER SLOVENOV

U zvezi s povišanjem družinskega dauka u našim kamune so pred kratkim pošjali na videmsko prefekturo prošnju s 360 podpisu družinskih poglavarjeu. Podpisniki prašajo prefekturo, de naj pregleda an popravi daučne elenke, zak' par nas so kraji, ki ljudi ne morejo plačuvat takih velikih daukou.

BOMO MJEL SLOVENSKE SUOLE? — U zadnjih cajtah u Špijtre se puno brigajo šuolske oblasti glede šuol. Zdi se, de ljetos boju začel učiti tud po slovensko u našim učiteljšču. Takuo je povjedu nek profesor iz Laškega. Če bo tuo rjes, naši ljudje boju zlo vesel, zak' njih otroc se boju ljeuše buju naučili. Sa italijanski jezik jim je buju težkou zastopit, zak' po domačo strjejo ga ne nucajo. Domači nacionalisti tega nejčejo vjervat. Teli muorajo pa vjedat, de Italijani, ki živijo u Jugoslaviji imajo njih šuole italijanske an zavoj tegá italijanski governo je par-

mucran dat slovenske šuole usjem Slovenjam, ki živijo u naši dažel.

DOLENJI BARNAS — Smo še pisali, de cješta čez katjero vozi vlak od cementarne u Čedadu, nje zavarovana kadar gre vlak skuoz, an de je zavoj tegá zlo nagobarno, de kakšnega vlak povoz, zak' tud' tista tabla na cjest se ne vid lepuo. An rjes nje dugo cajta od tega, de zavoj tiste malomarnosti bi hmal paršó do zlo hude nesreče. Šofer Anton Stanič iz Špijtra je vozu auto iz Špijtra po tisti cjesti an nje vidu vlaka an zatuo ga i ta zadéu an mu zlo poškovdu auto. Na srečo šoferju se nje neč hudega godilo. De ne bo paršó do nesreč je trjeba, de naš kamunski poglavarji poškarbijo, de se tist prehod zapre kar privozi tam čez vlak.

UMARU U BELGIJI — Pretekli mesec je umaru u Belgiji naš vaščan Ciccone Tilh, star 25 ljet, ki je biu tam na djelo kot rudar. Njegovo truplo so parpejal u njegou rojstni kraj, kjer so ga pokopal. Stroške za prevoz iz Belgije do naše vasi so jih plačal naši djeluci u Belgiji an s tjem so pokazal, de jim je biu ranci Tilh zlo parjubljen. Na pogrebu je blo dost ljudi. Par odpartim grobu je imú govor domači famošter g. Bertoni an je povjedu, de mladi fant je zapustiu svojo domačo zemjo, de se je lahko na juški zemji zaslužiu kruh, zak' u Italiji ga nje mogu ušafat.

U manj kot adno ljetu je ranci Tilh deseta žrtou rudnika iz naše dažele.

AŽLA — Končno so popravili naš vodovod, zak' prejšnji ni dajau zadost vode za cjelo našo vas. Muoramo pa povjedat, de je potrjeba postaviti curek vode tud' na križišču cjest, ki peljejo po Rečanski in Sovodenjski dolini.

PODBONESEC

MARSIN — Kakor druga ljeta tako smo tud' ljetos odgnal našo živino čez poljetje na planine past. Tud' ljetos smo razdelili živino u dve skupini, adná je šla u Gorenjo planino, ta druga pa u Dolenjo. Povjedat pa muoramo, de je šlo ljetos zlo zlabó s sjerom u ta Dolenji planini. U taju Gorenji planini so djelal sjer dosti bujši, zak' so se runal po ta starih metodah, ta Dolenja planina pa je uzela adnegá mladega mlekarja, ki je djelu use po svoji glav an mislu z novimi metodi napraviti bujši sjer kot so ga do sadá djelal. Pa mu nje ratalo, zak' skora v os sjer se je pofrdjerbu an smo ga muoral zmetat u rupo. Takuo je šu vos pardjerek 40 krau u nič, še zgubu smo mjel, zak' smo muoral djelati cjelo poljetje za nič.

De se na bo tud' drugo ljetu napravila taka velika škoda bi blu pru, de če mislijo djelati sjer z novimi metodami, de se kliče novega mlekarja, ki se je šuolu za znat djelati mlekar, drugač je pa buojš, de se djela po tim starim, takuo kot so napravili tu ti Gorenji planini.

ARBEC — Kekor je usjem znano u naši vasi imamo že par ljet za duhovnika g. Župančiča, ki je begunec iz Ljubljane. Mi ne vjemo za njegovo preteklost an zatuo ne moremo o tej guoriti, še manj pa ga obsojat, vjemo le, de od kar je med nami nimar zvjesto opravlja svojo siužbo an kar je za nas narbuž važno, de zastop naš jezik, zak' je Slovenec kot so usi ljudje naše fare. Ne muoremo zatuo zastopiti zak' ga nekatjeri ljudi par nas souražijo an zak' so šli u videmsko škofijo prosit, de naj bi ga proč pošjal. Tisti ljudi ne bi smjel pozabiti, de če zarjes pošljejo proč g. Župančiča, težkou bo, de škofija nam bo pošjala potlé slovenskega duhovnika, sa vjemo tuo iz izkušenj, de kjer je biu drugam pošjan slovenski duhovnik je paršú na njegovo mjesto taljanski, ki nje zastopiu našega jezika. Če par nas ne zna duhovnik slovenskega jezika vjemó kako je težkou se z njim poguariti an de djela tuo zlo velike težave posebnó starejšim ljudem, ki se ne morejo niti spovjedat, zak' ne zastopijo po taljansko.

Zvjedli smo tud', de nekatjeri ljudje mislejo začeti pobjerat po hišah podpise, de buodo potlé jih pošjal škofiji, za de tista prošnja za u druh kraj pošjat našega duhovnika, bo buj višno uslišana. Venč part naših faranou je pruot temu, de bi se tisto prošnju podpisalo, zak' vje-

do, de je ta indicijativa paršlá od tistih sterih domačih odpadnikou, ki bi tjeli izgnat slovenski jezik tud' iz cjerkve.

CRNI VRH — Pretekli tjejan je adná komisija paršlá tu naš kamun za preštudjerat za zgraditi cjesto, ki bi peljala u našo vas skuoz Arbeško dolino. Tista cješta bi paršlá koštát več milijonou lir an bi lahko mjel djelo 100 djelucu za cjelo ljetu. Ta cješta bo rjes koristna za našo vas, zak' smo je potrjebni an u tistem cajtu bi tud' naši djeluci mjel djelo brez potrjebe hodit deleč po svjete.

ST. LENART

Novica, de fabrika cementa Čemurja bo pred zimo zaparta zavoj tegá, ki vltacementia ne misli jo uzderžat kadar bo paršlá u nje roké, se je hitro razširila po vsej naši dolini. O tisti zadevi je biu informiran tud' naš šindik. Mi mislemo, če bo naš šindik rjes se zauzeu za rešiti tisto zlo važno zadevo, zak' zapreti fabriko cementa pomen, de ostanejo u našim kamune več kot 50 djelucu brez kruha. Zatuo naj šindik preskarbi an naj gre u Videm an kamor je potrjebno, an povje kaj velike važnosti je za naš kamun tista fabrika. Naš šindik muora vjedat, de naši djeluci imajo samo do njega zaupanje, de bo kaj nardiu.

GRMEK

Preteklo soboto je šu u Čedad po svojih opravilih naš vaščan Trušnjak Zanet. Kar se je uraču nazaj damú s Kručijovo korjero, je med potjo od Sinčurja do Skrutovega zgubiu takuin, ki nje blu mo naš denarja notar. Prosi se najditelja takuina, de naj povarne buozemu človeku kar je zgubiu. Če pa ima pru takuo tardo sarčé, naj prebere mjedihove recepte, ki jih takuin tud' usebuje an prepriču se bo, de Trušnjak Zanet je zlo potrjeban, sa se že puro ljet zdravi zavoj hudi boljezni an zatuo tist denar, ki ga je zgubiu mu bo parnesló veliko škodo zdravju an svoji hiši.

Zapuonno naj se najditelj tistega takuina, de ukradeno blaguo še domacijio snje. Tuole so nam nimar pravli naši ta stari.

LJESA — Naš duhovnik g. Artur Blasutto je organiziru 40 ljudi, ki so šli na božjo pot na Sv. Višarije u Kanalsko dolino. Pejala jih je do Žabnic Kručijova korjera. Na Sv. Višarije so naši romarji prenočili, drugi dan so se pa damú varnil. Preca bo naš gospuod organiziru božjo pot tud u Vicenzo na Monte Berico. Predvideva se, de se boju upisal za tam jeti 50 ljudi naše fare.

Ker se oblasti nejčejo odločit za začeti popravljat naš turan, je začela naša cjerkvena komisija hodit okuol po družinah naše fare pobjerat denar, zak' če se bo še napri čakalo, lješki turan se bo zvarnú. Troštamo se, de buodo hitro začel tud' z djelom.

DREKA

Pretekli tjejan je paršlá u naš kamun adná komisija za poprašat okuol, če je še ljudi par nas, ki majo orožje par sebé. Tuole je zlo razburilo tiste dva domača trikoloristična bandita, ki so okuol orožje dajal, zak' takuo, ki se zdi, boju zaperli u paražon use tiste trikoloriste, ki so mjel orožje al ki ga še imajo par sebé. Tuole boju nardili, zak' je dan lec, ki strogo kaznuje tiste ljudi, ki nosijo orožje al ki ga daržijo skrito kjerkoli. Sobit potlé ko so tuole tista trikoloristična parvaka zvjedli so začel nejšne žakije nosit po senožetih u katjerih je blo use puno orožja.

Cajt bi blu, de se odpravi od naše zemlje nepotrjebnih branilceu vltaljanstva dreškega komunja an pru je, de jih dajo u paražon use tiste, ki so misli bi gospodarji na naših tieh. Čedajska pretura an videmski tribunal je že začeu sodit an u paražon spravljat take ljudi, zatuo se troštamo, če boju preca pred tribunal šli tud' tisti, ki majo orožje po naših vaseh. Lec muora bit glih za use. Mi njemamo potrebe čtoroženih ljudi na naši zemlji. Smo dost karvi preili u obeh svetounih vojrah.

POŠTA

S. M. — Brezje — Za sprejem vašega ctroka v slovensko srednjo šolo v Gorici se morate obrniti na tajništvo slovenskih srednjih šol v Gorico in predložiti sledeče dokumente: otrokov rojstni list, spričevalo o dovršenem petem razredu ljudske šole (pagella), spričevalo o cepljenju koz in prošnja za sprejem v šolo na kolokovanem papirju.

OPIS ČEDADA IN OKOLICE

O izviru Slovencev v Furlaniji

Napisal Ivan Trinko v „Forumjulii“ leto VIII - št. 33

Kot najstarejša zgodovina vseh ostalih Slovanov, tako nam ni jasna tudi zgodovina Slovencev, ki so zasedli Kranjsko, del Stajerske, Koroške, Primorske, Istre in od katerih se je okrog 34.000 naselilo tudi na gorah in po dolinah furlanskih okrajev Sv. Peter, Čedad, Tarcent in Moggio, ter tvorijo najzapadnejši slovanski narod. Kdaj so se ločili od velike slovanske družine in so zapustili obširne sarmatske ravnine, kjer se je ta, pod različnimi imeni nahajal že od pradavnine, nam zgodovina ne ve povedati nič točnega. Ni verjetno, da bi slovanski rodovi zasedli Ilirijo že v času Rimljanov; dobi se tudi kdo ki trdi, da so bili Slovani stari Benečani. Vendar je stvar zelo negotova. Kar je znano pozitivno je to, da so živeli Slovani v pokrajinah onstran Donave, v današnji Spodnji Madžarski še pred našim štetjem. Ko so jih napadli in premagali Kelti, so se deloma umaknili onostran Karpatov, deloma pa so ostali na mestu in se držali na višinah. Te slednje so pozneje podjarmili Avari in jih potisnili v Panonijo, ki so jo zapustili Langobardi, kateri so tedaj (leta 568) odšli v Italijo. Od tu so se Slovenci pomaknili toliko proti Zapadu, da so v zadnjem desetletju VI. stoletja prebivali že na mejah Italije in Bavarske vojvodine. Posamič so prišli v Italijo in so občudovali njene lepote in njeno lagodno življenje že prej ko so Avari organizirali svoje vpade in so se kot njihovi podložniki morali boriti v njihovih vrstah. Na povratku s teh vpadov so pripovedovali rojakom o tem, kar so videli v Italiji in vzbudili v njih željo, da bi šli tja. Ta želja je bila še tembolj živa, ker so že dolgo časa bili siti avarske jarma in so se ga končno hoteli oprostiti. Zabili so torej rabiti orožje na lastno pest in prodirati v Furlanijo. V nekem pismu naslovljenem duhovščini iz Solina (Dalmacija) v juliju leta 600 je papež Gregor Veliki, ko govori o njih, dejal: »Conturbor quia per Istriam aditum jam Italiam intrare coeperunt«. (Jaffe, Regest. št. 1320). Iz nekega drugega pisma istega papeža, naslovljenega dve leti prej na eksarha Callinica, je razvidno, da so Slovenci že prišli v Italijo, toda so bili zavrnjeni od omenjenega eksarha (Mansi, Concil. Coll. X-117).

Leta 604 najdemo Slovence, ki so jih poslali Avari v Italijo, ko se borijo za kralja Agilulfa, kadar je ta skušal polastiti se bizantinske posesti. Leta 610 jih zopet najdemo združene z Avari, ko so vdrl v Furlanijo, kjer so plenili in požigali, se polastili Čedada in oslabili moč vojvode; iz tega vzroka so Slovenci v naslednjih letih imeli lažji dohod v Italijo, kar so izkoristili še tembolj, ker so se takrat ojačili in zedinili pod lastnim kraljem Samom, ki mu je uspelo združiti jih v velikem kraljestvu.

Okrog leta 720-725 so se prikazali, tokrat sami, blizu Lauriana, katerega Rutar (Ljubljanski Zvon III. str. 55) zelo modro smatra za današnji Lavarin, kjer jih je le s težavo premagal vojvoda Penone, kateri je sklenil z njimi mir kar na bojišču. Ta dogodek kaže, da oni niso imeli mnogo strahu nad langobardskim orožjem kot trdi Pavel Diacon (I. VI.-44).

Vpadi na Goriškem so se nadaljevali kljub krepki obrambi in kmalu se je zgodilo, da so polagoma številni Slovenci zasedli tiste dele čedadske ravnine, ki so bili zapuščen, ker so rajši ostali pod langobardsko nadoblastjo in v miru obdelovali polje, kakor pa da bi se vrnili v večjim delom svojih bratov v svoje prvotne, manj rodovitne dežele.

Zato je bila Furlanija posejana s številnimi slovanskimi kolonijami, zlasti med Cormorom in Tilmentom. Od teh se je najmočnejša skupina zbrala okrog Belgrada. V resnici so v teh krajih in skotraj v vsej spodnji Furlaniji številne vasi in drugi kraji, ki še vedno nosijo prvotna slovanska imena. Na tem mestu nimam dovolj prostora, da bi lahko navedel vsaj najbolj važne med njimi.

Toda te kolonije, daleč proč od glavnine svojega naroda navezane na občevarje s Furlani, ki so jih obdajali od vseh

strani, so izgubile kmalu svoj slovanski značaj in niso od njega ohranile ničesar razen krajevnih imen. Ščasoma so bila ta imena več ali manj spremenjena, vendar pa se v takih krajih še vedno odraža prvotni miren in pohleven slovanski značaj, ki te prebivalce v nekaterih krajih loči od ostalih Furlanov.

Morda še prej kot v ravnini, gotovo pa še istočasno so se Slovenci, ki so verjetno prišli s Koroškega preko Predila, naselili po gorah nad Čedadom vse tja do Rezijske, priznavajoč nadoblast Langobardov in plačujoč jim poseben davek. Ker pa so bili številnejši in kompaktnejši od njih, ki so se naselili v ravnini in poleg tega niso bili popolnoma ločeni od svojih bratov na drugi strani Alp, so ohranili in obdržali vse do današnjih dni slovanski značaj in jezik. Priznati je treba, da se trdno oklepajo svoje narodnosti (ta vztrajnost pa ne povzroča nobene škode Italiji), čeprav je proti njim naravna lega njihovega ozemlja, ki je obrnjeno v celoti in visi na to stran, ter morajo zato nujno in stalno občevati s sosedi velikih krajev in središč v Furlaniji. Kljub temu je meja Slovencev v glavnem tista, ki je bila pred tisoč in več leti in Slovenci segajo še sedaj do črte, kjer so postavili langobardski in bavarski plemiči gradove, s katerimi so hoteli zavreti njihovo nadaljnje napredovanje.

Toda njihova zgodovina je malo znana zaradi pomanjkanja dokumentov, katerih večji del se je izgubil. V ostalem pa se ta zgodovina skoraj v celoti veže z ono ostale Furlanije. Najprej so bili podložni vojvodom, potem patriarhom, upravljali

pa so se s svojimi lastnimi institucijami in tvorili tako rekoč posebno državo, ki je bila popolnoma avtonomna. Tudi oni so se skupaj s Furlani podvrgli Beneški republiki, katera je spoznala važnost zemlje, ki so jo imeli v posesti, kakor tudi njihovo hrabrost in preizkušeno zvestobo ter postopala z njimi vedno na poseben način in dopustila, da so se še naprej vladali po starem ter jih oprostila mnogih davščin, ki so jih morali plačevati ostali prebivalci Furlanije.

Ker ni moj namen, da bi se še bolj razpisal z navedbo tistih maloštevilnih zgodovinskih listin, ki se lahko še dobijo, ali da bi razpravljaj o ustanovah in posebnih pravilnikih, ki so jih v preteklosti imeli naši Slovenci, ker bo to nekoč kdo drugi napravil bolje od mene, kot je že poskusil storiti, zato zaključujem te vrstice in izražam željo, da bi čimprej dobili obljubljeno drugo; popravljeno in pomnoženo izdajo »Beneške Slovenije«.

PRELAZ TANAMEJA V TERSKI DOLINI

Inkvizicija proti Slovincem na Kobariškem

Roman Franceta Bevka »Bog Triglav« je bil zgrajen in napisan na podlagi zgodovinskih podatkov in dogodkov, ki so se v resnici izvršili.

Razširil se je glas, da imajo Slovenci, ki so prebivali med Čedadom in Kobariškim posebne poganske obrede: morda je bil to spomin na stara izročila, ki so jih prinesli s seboj; ostanek cerkvenih obredov, ki so se bolj zakoreninili med njimi in od katerih obstojajo nekateri še danes. Predmet oboževanja je bilo neko staro drevo in bister studenec, ki je izviral iz njegovih korenin, ne daleč od vasi. Ob veseljih in žalostnih priložnostih so se tukaj shajali v velikem številu prebivalci razstresenih vasi in bornih koč, ki so čepeli na obraščenih grebenih Matajurja, da bi

tu opravili tradicionalne obredne svečanosti.

Pregovarjanja katoliških duhovnikov so bila brez uspeha. Tedaj je generalni inkvizitor, Francesco da Cioggia (tisti, ki ga Bevka imenuje Francesco de Cioggia), dne 16. avgusta 1331 ukazal, naj se v Čedadu oznaní križarski pohod proti »Sclavi innumrabiles«. Neka tolpa nahujskana po oglejskem kanoniku Vuorlicu, sinu Paola Boianija, je preplavila skomunicirano ozemlje. Toda Slovenci so predvideli nevarnost in se niso pustili presenetiti od križarske vojske; izkoreninili so drevo in zgradili z debelimi kamni studenec.

Po tem dogodku Sveta stolica ni imela več pretveze niti prilike, da bi se bavila s to zadevo.

valci soglasno sklenili, da se dovoli uporabo kapele za maševanje in za pokop članov bratovščine. Ti so se morali obvezati, da jo bodo okrasili in vzdrževali v dobrem stanju, ter da bo ostala pod pokroviteljstvom videmske občine. Dne 22. septembra leta 1451 je dož Francesco Foscari odobril ustanovljeno bratovščino.

Čez nekaj časa so se Slovenci odcepili od Nemcev rekoč, da so ustanovili zase posebno bratovščino, ker Nemci niso spoštovali nekaterih pravil tega združenja. Stvar je prišla pred luogotenenta, ker Nemci niso hoteli vrniti nekaterih predmetov za bogoslužje. Tedaj je bilo določeno, da naj mojster Lovrenc, mojster Mihael itd., ki so hranili knjige bratovščine iste izročijo mojstru Juriju, trgovcu z vazami, v prisotnosti drugih mojstrov, ki so bili vsi iz Ljubljane. Toda Nemci niso bili s tem zadovoljni in so vložili priliz. Po tem sporu, o katerem govori neka pergamentna listina notarja Matea je združenje Sv. Trojice (tako je bilo njegovo ime) imelo za člane samo Nemce, ter obstajalo še nadalje pod imenom »Fraternitas theutonicorum«, medtem ko o slovanski bratovščini nimamo več nobenega znaka.

Viktor Podreka
o soseskah v Ben. Sloveniji

»To prebivalstvo, ki živi v Italiji na obronkih Julijskih Alp, pripada veliki rasi, ki tvori ruski »mir« in jugoslovansko »zadrugo«. Ima torej izrazito nagnenje h kmečki skupnosti; to nagnenje se izraža v Beneški Sloveniji v obliki soseske, vendar obstoja s privatno lastnino, ki je trdovratno prepirljiva. Soseske okraja Sv. Peter, ki jih je podrobno proučeval moj čče (odv. Karel Podreka), bilo jih je 36, so vodili dežani, ki so se sestajali na »velikih soseskah« v Landarju (za eno dolino) in v Mjersi (za drugo dolino), kjer so razpravljali o važnejših problemih. Kadar so razpravljali o zelo težkih vprašanjih, zlasti o odnosih z drugimi deželami, so se sestajali na »Arrengue« pri Sv. Kvirinu.«

Umrl je najstarejši slovenski
kipar Ivan Zajec

Pred kratkim je umrl v Ljubljani najstarejši slovenski kipar Ivan Zajec. Dočkal je lepo starost — 83 let.

Umetnosti se je posvetil že v zgodnji mladosti. Izobraževal se je na Dunaju in mnogo potoval po Evropi, kjer se je seznanjal s klasičnimi umetninami in velikimi umetniki. Nekaj časa je delal tudi pri mojstru Ivanu Meštroviču. Eno izmed njegovih najbolj znanih del je veliki kip pesnika Franceta Prešerna v Ljubljani.

Vrline in napake beneških Slovencev

Slovenci so zelo gostoljubni, dobrega srca in vedno pripravljeni pomagati svojemu bližnjemu. Vendar pa so tudi zelo zavistni za tuje premoženje zaradi velike želje, da bi povečali svoje. Vsekakor pa je velika napaka tožbarstvo; za ped zemlje, za premaknjen mejnik, za nek prehod, ali za kakršno koli drugo malenkost začnejo s tožbo in tečejo na okrajno sodišče v Čedadu ali na sodnijo v Vidmu, kjer trošijo in razsipajo ter se potem trudijo, da lahko plačajo odvetnika in kolkovne pristojbine. Hočejo prepire za vsako ceno. Med njimi je v navadi zmerjanje, vendar pa se le redko sovrvažijo, ampak ostanejo največkrat še naprej dobri sosede.

Druga njihova slaba stran je častiželjnost nekaterih, ki hočejo postati občinski svetovalci in se v ta namen trudijo in borijo, ter ustvarjajo ostro strankarstvo. Potem pa, ko so enkrat v svetu, ne znajo drugega kot da sledijo mnenju bolj izkušene, ki jim svetuje, jih navdušuje, ter skuša izrabiti vztrajnost njihovega značaja in dane besede. Bog ne daj, pa da bi se trmoglavo uprli; v takem primeru umrejo od lakote sami in povzročijo smrt svojih dragih zaradi pomanjkanja, ne da bi odstopili niti za pedenj. Če pa so družine poglavarjev

dveh prepirajočih se strank premožna, potem se takoj oddelijo vse družine v vasi na dve strani in podpirajo ter dražijo eni enega, drugi drugega po stališču, ki so ga v sporu zavzeli. Od tu izhajajo velika ovira za poravnavo, in spor postane brezkončen ter usoden.

V ostalem pa so Slovenci dobri kristjani če izvzamemo: 1) strast do igranja, ki je zlasti v navadi kjer izvršujejo kakšno posebno obtr, kot košarji iz Orjana, grabljarji iz Trčmuna, kamnoseki in zidarji iz Ažle, epekarji iz Brnasa in Mjersi; 2) vpliv vse prej kot dober, ki ga imajo na domače šege finančni stražniki. Kvaren moralni vpliv pa prinašajo tudi sinovi, ki se vračajo od vojakov in še večkrat oni, ki gredo v tujino v mladih letih, zlasti če so v tujih dižavah opravljali težka dela v velikih skupinah delavcev, kjer morajo živeti dobri skupaj z najslabšimi, namesto, da bi bili oddeljeni po družinah in se posvetili trgovini.

Toda ti se polagoma ponavadi zopet vračajo k domačim običajem in z delom in trudom, ter z vzgledom starejših ljudi pozabijo slabe navade, ki so si jih navzele. Na splošno so Slovenci lojalnega značaja, ponosni so, da so pošteni in prezirajo vsakega dvoledneža.

(Nadaljevanje sledi.)

LJUDSKA POPEVKA IZ ŠT. LENARTA

'No jubico imam

No jubico imam,
pa jo ne ljubim sam,
jo rajtam zapustit,
k'je deleč u vas hodit.

Po traunike ne grjem,
po cjesti pa ne smjem,
ti šentranji so pucbči,
k' me zmirem čakajo.

Sest godcu bom najeu,
od jubce slovo uzjeu,
to parvo ki zagodejo,
bom drugo jubit začeu.

Ki b' jubca vjedela,
da so godci za slavó,
o zavišno bi ne plesat šla,
bi se zmjeram jokala.

DON EUGENIO BLANCHINI:

Kmečka posest v Beneški Sloveniji

(Iz monografije »Kmečka posest v italijanski Furlaniji in njene gospodarske in socialne potrebe« — Videm, Tiskarna Patronato 1898.)

III.

Družina in dedovanje

Pri prebivalcih julijskega predgorja je v vsej Furlaniji navada, da prepusti gospodar polovico svojega razpoložljivega premoženja prvorojenemu ali najbolj sposobnemu sinu. Tako se ohranja mala posest. Ostali dediči največkrat ostanejo v družini in pomagajo starejšemu bratu pri obdelovanju polja in z zaslužkom pri sezonskem izseljevanju s katerim potem izplačajo doto sestram. Kadar se je sodedič naučil kakšne obrti, tedaj si s svojimi prihranki in z doto postavi hišico ter ustanovi svojo družino. Pri tem obdrži zase njivico, travnik ali gozd od svojega deleža. Gorje slovanski družini, ki mrzi delo ali ki začneja delati dolgo. Prav tako mora znati štediti v primeru bolezní ali nesreče, ker sicer gre direktno v propast in sin si ne bo mogel nikoli postaviti lastnega ognjišča, ker bo le s težavo našel očeta, ki bi bil pripravljen dati svojo hčer komu, ki nima

svojega poklica, ali svoje hiše s koščkom zemlje za obdelovanje. To pomeni, da je v visokem čisu družinski duh in da zelo cenijo privatno lastnino, pa čeprav je zelo majhna.

Družinski oče je največkrat spoštovan gospodar, ki ukazuje, vodi in odreja vse, potem ko se je posvetoval z brati če jih ima, ali s starejšimi sinovi. Vsi ga ubogajo in ponavadi točno izvršujejo kar je bilo sklenjeno in ukazano. Vsi gredo na delo na isto njivo, samo družinski oče lahko izostane, ne da bi bil dolžan komur koli opravičevati se zaradi tega, ker vsi vedo, da on skrbi za skupne koristi.

Po zaslugi dednih običajev, družine niso številne, čeprav je pri njih v navadi patriarhalni način življenja. Zalbog pa se že opaža tudi med njimi duh časa in nekateri se začnejo upirati ter delajo po svoje. S tem še bolj drobijo posest in gredo nasproti bedi in pomanjkanju.

Koliko časa naj dobiva tele mljeko

Je dosti kmetu, ki imajo navado, da odstavijo tele preca ko je staro nekaj tjeđnu. To nje pravo gospodarstvo. Iz telét, ki se že u mladosti zanemarjajo ne bo ankul dobrih krau. Švicarji, ki so znani kot naburjši živinorejci, dajejo teletu do šestega mjesca mljeko. Teletu je trjeba dajat mljeko najmanj 12 tjeđnu. Tle pa ne mislimo takuo, kakor djela venč part naših gospodarjev, ki spuščajo u resnic telé h kravi tud do 12 tjeđnu, a tuo djelajo potlé, ki je gospodinja pomozla kravo. Tuo nje prui; če tē mjeti ljepo živino, dajte teletu usé kravje mljeko almanj do devetega tjeđna. Šele z devetim tjeđnom začnete lahko telé počasi odvajati s tjem, de mu oduzamate malo mljeka. Kar oduzamate, par mljeku muorate nadomestiti z drugim fuotram. Senuo še nje za telé. Naburjše nadomestilo za mljeko je posneto mljeko tikeremu se dodá malo linovih tropin. Duo njema tistega mljeka, da lahko teletu tudi ouseno moko. Tudi otrobi so za silo dobri. Senuo se muora tud pokladat, a ne za hrano, ampá le zato, de se mu tele počasi parvadi.

Kako preženemo živini uši

Dobrá rječ za pregnat živini uši, je mješanica petrolja an vode u katjeri raztopimo žajfo. Tuo sē nardi takuole: 125 gramu navadne žajfe raztopimo u dva an pu litra vode an tuole postavimo na ogenj, de zauré. Urjélo vodo zlijemo u posodo u tikeri je že 5 litru petrolja. Tisto mješanico mješamo za pet minut an potlé pustimo, de se pohladi. Kadar čemó tisto rječ nucat uzamemo dno part tistega zdravila an jo zmješamo z devet parti vode an potlé namočimo notar kunjjo al špacolo an s tjem mažemo ušivo živino.

Kako uničujemo monolijo

Setemberja, kar sadje zdreleje, se začne prui posebno širit sadna boljezen monolija. Na nezdrjelem, še na drevju vi-sečem sadju se pokaže rjava gnalina u obliki armenih lis. O tisti boljezni okuženo sadje rado odpade ali pa se posuši na drevju. Tistemu pošušenu sadju, ki ostane gnilo na drevju, pravimo mumije an od tjeđ se drugo ljeťto razvija boljezen.

Ker nje reči za uničiti monolijo je trje-

ZA NAŠE DELO

ta napraviti use kar se da za zmajšat širiteu tiste boljezni. Zatuio je trjeba use bolane sadove u jeseni pobrát an tudi tiste, ki padejo na tla an jih zakopat globoko u zemljo. Dostikrat se pokaže tista boljezen na sedju, ki ga je potukla tuča, zatuio je trjeba prui posebno ljetos gledat na sadounjake, ker je blo par nas dost tuče.

Orehi za seme

Duo če saditi orehe muora že tale mjesec skarbjet za sjeme. Zberite srednje

Kakuo pravilno mouzemo krave

Pru mouzemo, če posnemamo kakuo sosá telé, ki sasé ne ulječe, ampá samo stiska mljeko. Naburjš način je švicarski, zak' mouzemo s cjelo rokó. S ta debelim parstam an kazalcam primemo sesék zgoraj, de mljeko ne muore nazaj u vime, s ta drugimi parsti pa močno stisnemo. Najprej pomouzemo parva dva, potlé pa še zadnja dva sesá. Mousti muozamo močno an brez se ustavit. Nazadnje pomouzemo na gor z obedve-ma rokama še usak sesék posebej, de ne ostane obedna kapljica mljeka u vime-nu. Če mouzemo slabó, krava zgubi mljeko an dostikrat zboleje tud' vime.

Mousti je trjeba nimar ob tisti uri. Pred moužo je trjeba postarbjet, de je hljeu čist. Prej ko začnemo moust umijemo kravi z mlačno vodo vime an ga obrišemo s čisto an suho kunjjo. Kar brišemo sasé, obrišemo tud' pou vime-na, de se nam ne natrosi prah an dla-ka med molžo u mljeko. Roké je trjeba mjet čiste an suhe. Prej, ki začnemo moust otipavajmo malo vime z rokó, de to takuo krava prej spustila mljeko. Farve curke mljeka velijemo u drugo posodo, zak' po navad' je umazano.

Če krava med moužo caba al se gi-ba, pomeni, de je ne mouzemo pravilno al' pa de imá bouno vime. Če imá kra-va razpokane sasé, jih pred moužo na-mažemo s čisto an neslano mastjo al' pa s posebnim vazelinom, ki se ga kupi u špecjariji. Človek, ki mouze naj bo zdrau, čist, pokrit na glavi an če se le muore naj imá za moužo poseban pred-pasnik (hrumau), ki ga po naretim djelu stran loži.

Djelo oku vinjik

Pravijo, de avošta mjesca okopane vi-njike napounijo sode. Če tuole njesta še nardil, le hitro uzomita matiko u roke. Vinjike je trjeba okopat zatuio, de jih re-

debele orehe, ki majo tenko lupino. Prej ko pride mras imejta orehe spravljene na prastoru kjer je dosti ajarja an nje na soncu, potlé pa jih ložite u majhne kište an jih pokrijete s pjaskom. Takuo napounjene kište je trjeba potlé zakopat za eno ped globoko u zemljo an pokrit dobró, de ne morejo priti do njih miši.

Na pomlad, preca ko se od zemlje sto-ji sneh, posadite takuo pognane orehe na dobró zemljo. Če buodo orehi stalno rast-li na tistim prastoru jih zavarujte okuol an okuol z nizko ograjo.

šimo od plevela an de s tjem zmanjšamo sušo. Okopane an opljete vinjike ne zgub-jajo tulku vode, kot če je zemlja pokrita s trdo skorjo. To skorjo je trjeba preko-pat, a kopat je trjeba tulku globoko, kul-kor plevelu ima globoke svoje korenine.

GOSPODARSTVO

Nabirajte zdravilne rastline

Par nas je dosti zdravilnih rož an trau, ki od njih bi se dobró zaslužilo

Svjet naše dazele leži po gričih, hribih an visokih gorah. U naših krajah o polj-skih pardjerkou je težkuo guarit, zak' zemlja je kamenita an rodi zlo malo, ma-lo bujš je živinoreja, kar pa nje zadost, de bi se usi naši ljudje z njo preživljali. U tistem goratem svjetu pa je zakopan en vjer, ki bi lahko pomagu ljudem, de bi bujš živjeli. To so zdravilne rastline.

Naši ta star so se zdravil nimar le z gorskimi rožami, mjediha ga njeso po-znal an useglih so dočkal visoko starost. Ne mislimo s tjem reč, de muorata tud vi nabjerat zdravilne rože za se z njimi zdraviti an ne hoditi h mjedihu, čemó po-vjedat samo tuo, de so zdravila (medi-zine) še donás narejena po večini iz gor-skih zdravilnih rastlin an fabrike, ki dje-lajo zdravila jih druguio plačuejo samo če jih ušafajo. Par nas je pa dosti tistiñ rastlin an zatuio lahko rečemo, de po naših gorah raste zarjes bogastvo. Do do-nás se je rjedko duo spomnu na tu bo-gatijo, morebit, če je še kaka stara ma-mica, ki nabjera rože, ki jih pozna an jih nuca za se zdraviti, a ji niti u glavo ne pride, de bi jih lahko prodala.

Mošt iz odpadlega sadja

Če huda ura varže čel iz drevja dost sadja, je dosti kmetu, de ne vjeđó kaj naj bi z njim nardil. Če je sadje že tulku zdrjelo, de ima u sebi cukor se lahko iz njega nardi dobar mošt-sadjavec. Sa-dje, ki je padlo dol z drevja naj se spravi u kad, a ne use naenkrat an se ga tle not z lesenim betom na drobno zdrobi. Mošt se lahko spruot ocedi u sode. Raz-droblijeno sadje se potlé torkljá an se ga dobró stisne. Za sadje stiskati so naburj-še lesene stiskalnice. Kar ne teče mošt več iz tropin, naj se uzamejo von iz stis-kalnice an naj se jih še ankrat stoučejo an potlé še ankrat stisnejo. Tropine se pustijo lahko čez nuoč u stiskalnice, de se buj ocedijo. Mošt je trjeba ga dat sobit u sod, kjer bo začeu vreti an takuo bosta mjel u parih dneñ zlo dobar sadjo-vec, če je pa preveč kisu mu dodajte na usak hektoliter dva do tri kilograma cu-kerja. Z moštom je trjeba potlé runat ta-kuo kot z vinom iz grozduja.

Takuo bosta mogli use ponucat in mjel vašo pijačo prui za dobar kup. Proč me-tat odpadlo sadje je škoda velika. Bi se lahko iz njega kuhalo žganje, a tle u Ita-liji tega se ra muore djelat, zak' bi se muorlo plačat previč velike dauke.

Za zbujšat gospodarstvo naše dazele bi bluo zlo pametno, de bi se ljudje, ki žive po gorah doguarili an začel usi nabjerat use zdravilne rože an trave, ki rastejo po naših gorah. U Vidnu je nek magazin, ki kupuje take reči an tam tud' učijo ka-dá an kakuo se nabjerajo zdravilne rast-line. Otroci an ta star, ki ne morejo dje-lat težkih djel, bi lahko cjelo ljeťto nabje-ral an takuo zaslužil za se zbujšat življe-nje. No stuojmo zatuio hoditi sljepi mim zakladu, ki nam jih je dala narava an se jih lahko pardobi brez posebnih težau.

Menjava denarja

Zlata šterlina	7750
Napoleon	6150
Dolar	641
Šterlina karta	1590
Francoški frank	1,52
Švicarski frank	150
Belgijski frank	12,20
Avstrijski šiling	22,50
Zlato po gramu	810
Srebro po gramu	18

Kup na debelo

ZIVINA ZA ZAKOL		po kg.
Krave	L.	180 do 210
Voli	»	210 » 250
Jenice	»	200 » 260
Teleta	»	400 » 450
Jarčki	»	220 » 240
Ovce	»	180 » 200
Kozé	»	120 » 130
Pitana praseta	»	280 » 320

ZIVINA ZA REJO		po glavi
Krave mlekarice	L.	10000 do 150000
Jenice breje	»	120000 » 160000
Praseta do 15 kg	»	5500 » 7000
PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA		po kg.
Kokoši	L.	550 do 600
Race	»	520 » 530
Purani (dindje)	»	520 » 560
Zajci	»	220 » 240
Piščanci	»	650 » 700
Jajca usako	»	28 » 30

SER AN MASLO		po kg.
Mlekaršio maslo	L.	950 do 1050
Domaće maslo	»	850 » 900
Ser do 2 mjesca star	»	430 » 500
Ser čez 2 mjesca star	»	650 » 750
Skuta	»	350 » 400

ZITARICE		po kuintalu
Ušenica	L.	6700 do 6800
Sjerak	»	5500 » 6000
Ušenična moka	»	8500 » 9500
Ušenični otrobi	»	3800 » 4000

SENUO		po kuintalu
Djetelsko senuó	L.	2700 do 2800
Navadno senuó	»	450 » 500
Ušenična stis. slama	»	450 » do 500

GRADBENI LES		po kubičnem m.
Eukovi hlodi	L.	14000 do 15500
Orjevovi hlodi	»	29000 » 32000
Cerješnjovi hlodi	»	19500 » 20000
Smrekovi hlodi	»	11500 » 12500

DARVA ZA ŽGAT		po kuintalu
Bukove darvá suhe	L.	1100 do 1250
Bukove darvá surove	»	950 » 1100
Bukove oglje	»	2900 » 3200

SADJE AN ZELENJAVA		po kg.
Jabuka	L.	15 do 25
Hruške	»	15 » 25
Breskve	»	15 » 30
Uajine	»	120 » 140
Fršien fižou	»	90 » 100

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajura d. z o. z.«
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Ljudska pravca: Prebrisana lisica in volk

Volk in lisica gresta ponoči preko goz-da. Kraj gozda ob potoku, v katerem se

je zrcalila luna, sedeta in začneta premiš-ljevati kam naj kreneta na večerjo. Te-

daj pokaže lisica volku luno v vodi rekoč, da jo to hleb sira in zato predlaga, da bi

popila ves potok. Lačni volk začne na vso moč piti, zvitoropka pa samo brodi z gob-

cem po vodi in se dela kot da bi pila. Ko postane vol poln kot sod in ne more več

piti, mu pokaže lisica onkraj potoka dre-vo polno lepih hrušk in ker sta videla,

da ne moreta priti do sira, se od'očita da preskočita vodo. Lisica, ki ni preje pila

vode je bila gibčna in tako urno preskoči vodo in pride do sočnih hrušk, okorni

volk pa se pri skoku nasadi na štor, ki je molel iz potoka. Prebrisana lisica se sme-

je, da je tudi to pot ukanila volka za hruške.